

KORZYSTANIE Z RYNKU DEPOZYTOWO-KREDYTOWEGO PRZEZ ROLNIKÓW W POLSCE

Monika Utzig

Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego
w Warszawie

Kierownik: dr hab. Alina Daniłowska, prof. SGGW

Słowa kluczowe: kredyt, depozyt, rolnicy, banki

Key words: loan, deposit, farmers, banks

S y n o p s i s. W opracowaniu przedstawiono zmiany poziomu i struktury kredytów oraz depozytów rolników w monetarnych instytucjach finansowych w okresie 1996-2012 w Polsce. Wartość zarówno kredytów, jak i depozytów rolników zwiększyła się wraz z napływem dofinansowania z Unii Europejskiej. W strukturze kredytów rolników dominują kredyty inwestycyjne, natomiast w strukturze depozytów największy jest udział depozytów bieżących.

WSTĘP

Gospodarstwa domowe przy podejmowaniu decyzji o poziomie realizowanych wydatków są determinowane wysokością posiadanych zasobów pieniężnych, które mogą być dochodami z pracy, z posiadanego kapitału czy ziemi, bądź też mogą pochodzić ze zgromadzonego wcześniej majątku. Dostosowując strukturę konsumpcji w czasie w celu zwiększenia poziomu osiąganego użyteczności, gospodarstwa domowe mogą jednak korzystać z rynku depozytowo-kredytowego. Jedynym warunkiem ograniczającym wysokość realizowanych wydatków jest międzyokresowe ograniczenie budżetowe. Międzyokresowe ograniczenie budżetowe konsumenta w momencie $t=0$ może być zapisane jako [Hall 1978]:

$$\sum_{s=0}^T \frac{C_{t+s}}{(1+r)^s} \leq A_t + \sum_{s=0}^T \frac{Y_{t+s}}{(1+r)^s} \quad (1)$$

gdzie:

C_t – wydatki konsumpcyjne,

Y_t – wielkość dochodu (bez dochodów z nieruchomości),

A_t – aktywa dostępne w momencie t ,

T – ostatni okres życia konsumenta,

r – realna stopa procentowa.

s – zmienna czasu od $t = 0$ do ostatniego okresu życia konsumenta (T).

Zgodnie z zależnością (1) wartość bieżąca sumy konsumpcji w czasie całego życia nie może przekraczać wartości bieżącej dochodów oraz posiadanych aktywów.

W rzeczywistości jednak gospodarstwa domowe stykają się z ograniczeniami płynności, nie mogą zaciągać kredytów powyżej pewnego poziomu zadłużenia lub też nie mając dostępu do rynku kredytowego [Pońsko 2010, s. 76]. Gospodarstwa rolne działają w siatce powiązań obejmującej przepływ dóbr materialnych i usług, przepływ informacji oraz przepływ środków pieniężnych [Pizło 2011, s. 98]. Przepływ środków pieniężnych odbywa się poprzez korzystanie przez rolników z rynku depozytowo-kredytowego.

Celem opracowania jest określenie tendencji dotyczących korzystania przez rolników indywidualnych z rynku depozytowo-kredytowego. Przeanalizowano strukturę i zmiany wielkości kredytów i depozytów rolników indywidualnych w monetarnych instytucjach finansowych. Podjęto również próbę określenia związku pomiędzy wielkością kredytów i depozytów rolników indywidualnych a otrzymywanymi przez nich środkami w postaci zarówno dopłat bezpośrednich, jak i kredytów preferencyjnych. Postawiono hipotezę, że istnieje związek pomiędzy wartością dopłat bezpośrednich a wielkością depozytów rolników indywidualnych w bankach. Założono, że istnieje zależność pomiędzy wartością zaciągniętych przez rolników preferencyjnych kredytów inwestycyjnych a zmianą stanu ich zadłużenia z tytułu kredytów inwestycyjnych, co świadczy o dużej roli kredytów preferencyjnych w finansowaniu inwestycji gospodarstw rolnych.

W opracowaniu wykorzystano dane NBP obejmujące okres od grudnia 1996 r. do kwietnia 2012 r., dotyczące wielkości kredytów i depozytów rolników indywidualnych w monetarnych instytucjach finansowych. Sektor monetarnych instytucji finansowych obejmuje obecnie banki oraz spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe. Wykorzystano również informacje Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) dotyczące wartości kredytów preferencyjnych i jednolitych płatności obszarowych.

TEORETYCZNE ASPEKTY KORZYSTANIA Z RYNKU DEPOZYTOWO-KREDYTOWEGO

Dostęp do rynku depozytowo-kredytowego determinuje możliwość rozwoju gospodarczego kraju czy regionu. Niedostateczny rozwój instytucji finansowych lub niewystarczające zaufanie do nich powodują, że oszczędności przechowywane są w domu, zamiast być bardziej zyskownie wykorzystane, głównie poprzez przekształcenie ich w kredyty inwestycyjne [Sołoma 2009]. Większy zakres korzystania z rynku depozytowo-kredytowego przyczynia się do rozwoju gospodarczego obszaru, na którym działają banki. Ponieważ jednak banki są instytucjami, których zadaniem jest generowanie zysku, bardzo często prowadzona przez nie polityka jest niespójna z interesami gospodarczymi kraju lub regionu [Sołoma 2009].

Głównym kanałem, za pośrednictwem którego dostęp do zewnętrznego finansowania powoduje wzrost gospodarczy, jest zwiększenie wydajności [Butler, Cornaggia 2011]. Podmiot gospodarczy zaciągając kredyt, powiększa bieżące przychody i siłę nabywczą. Wykorzystanie obcego kapitału pozwala na zwiększenie rentowności kapitału własnego w sytuacji, gdy rentowność obcego kapitału jest wyższa od stopy oprocentowania tego kapitału [Kołodziej, Wesołowski 2011].

W krajach Unii Europejskiej od 1990 r. zauważalna jest tendencja do zwiększania się zadłużenia gospodarstw domowych. Zwiększona podaż kredytów, mająca na celu pobudzenie wzrostu gospodarczego, zamiast do poprawy koniunktury, przyczyniła się do powstania bańki spekulacyjnej na rynku nieruchomości, będącej jedną z przyczyn kryzysu finansowego w 2008 r. [Kozak 2011].

Banki w Polsce zaangażowane są w pośredniczenie w wykorzystywaniu funduszy pochodzących z Unii Europejskiej. Zaangażowanie banków w absorpcję unijnych środków pozwala im na osiąganie dodatkowych zysków właściwie bez wysiłku i ryzyka [Sołoma 2009]. Ze względu na duży popyt na kredyty preferencyjne, szczególnie opłacalne dla kredytobiorców, banki niemal nie muszą zabiegać o klientów.

Kredytowanie rolnictwa spełnia szereg funkcji, wśród których istotne jest umożliwienie intensyfikacji i rozwoju produkcji rolnej oraz umożliwienie wprowadzenia w rolnictwie postępu technicznego, biologicznego oraz społecznego [Siudek 2008, s. 37].

Kredyt stanowi bardzo ważne źródło finansowania wydatków związanych z bieżącą produkcją i inwestycjami gospodarstw rolnych, co wynika przede wszystkim z rozbieżności w czasie pomiędzy nakładami na produkcję a osiąganymi przychodami. Istotnym źródłem finansowania inwestycji przez gospodarstwa domowe rolników są również fundusze z Unii Europejskiej [Kata 2011a]. Według badań Dariusza Kusza [2008], przeprowadzonych w gospodarstwach rolniczych z terenu województwa podkarpackiego, w 2006 r. nakłady inwestycyjne gospodarstw rolnych finansowane były głównie przez środki pomocowe z Sektorowego Programu Operacyjnego „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” (43,5%), kredyty komercyjne (26,6%), środki własne (24,3%), środki z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich „Dostosowanie gospodarstw do standardów UE” (3%) oraz kredyty preferencyjne (2,7%). Unikanie finansowania kredytem przez gospodarstwa rolne, kosztem finansowania kapitałem własnym, wynika z wysokiego ryzyka produkcyjnego towarzyszącego produkcji rolniczej. Gospodarstwa rolne z powodu wysokiej zmienności przepływów pieniężnych z działalności rolniczej wynikającej z warunków biologicznych, klimatycznych i cenowych, minimalizują ryzyko finansowania, ograniczając udział zadłużenia w strukturze kapitału [Mądra 2011].

W udzielanie kredytów dla rolników zaangażowane są zarówno działające w Polsce banki komercyjne, jak i spółdzielcze oraz oddziały instytucji kredytowych. Instytucja kredytowa jest to podmiot mający siedzibę za granicą Rzeczypospolitej Polskiej, na terytorium jednego z państw członkowskich Unii Europejskiej, prowadzący we własnym imieniu i na własny rachunek działalność polegającą na przyjmowaniu depozytów lub innych środków powierzonych pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym i udzielaniu kredytów lub wydawaniu pieniądza elektronicznego. Oddziałem instytucji kredytowej jest jej jednostka organizacyjna wykonująca w jej imieniu i na jej rzecz wszystkie lub niektóre czynności wynikające z zezwolenia udzielonego tej instytucji kredytowej [Ofiarski 2008, s. 18].

Według stanu na koniec 2011 r., działało w Polsce: 47 banków komercyjnych, 574 banki spółdzielcze oraz 19 oddziałów instytucji kredytowych, przy czym udział banków spółdzielczych w aktywach ogółem sektora bankowego wyniósł wówczas 6%, a w wartości udzielonych kredytów i pożyczek 7% [KNF 2012]. Banki spółdzielcze, mimo że ich udział w sumie aktywów sektora bankowego jest niewielki, dominują w kredytowaniu gospodarstw domowych rolników. W 2004 r. udział banków spółdzielczych w zadłużeniu bankowym rolników indywidualnych w Polsce przekraczał 67% [Daniłowska 2007].

Na wielkość kredytów i pożyczek zaciąganych przez rolników wpływa wiele czynników, które można podzielić na determinanty makro- oraz mikroekonomiczne. Jako uwarunkowania makroekonomiczne najczęściej wymienia się funkcjonujący system interwencji kredytowego oraz czynniki odzwierciedlające ogólną sytuację gospodarczą, takie jak: wysokość PKB, inflacja, handel zagraniczny, rynkowa stopa procentowa. Za czynniki mikroekonomiczne determinujące skłonność do zaciągania kredytów przez gospodarstwa rolników indywidualnych najczęściej uznaje się: cechy demograficzne właściciela gospodarstwa, potencjał produkcyjny gospodarstwa, nakłady na produkcję rolniczą, kierunek

produkcji i wyniki produkcyjne, wielkość dokonywanych inwestycji, osiągane dochody i gromadzone oszczędności [Daniłowska 2007]. Wpływ zarówno czynników demograficznych, jak i charakteryzujących ekonomikę gospodarstwa nie jest znaczący [Daniłowska 2005], natomiast dużo większy wpływ na fakt zaciągania kredytu przez gospodarstwo rolne mają czynniki o charakterze makroekonomicznym [Daniłowska 2008].

Skłonność do zaciągania kredytów przez rolników indywidualnych, głównie kredytów inwestycyjnych, jest zdeterminowana opłacalnością produkcji, która zależy także od prowadzonej przez państwo polityki fiskalnej poprzez kształtowanie relacji cen produktów rolnych oraz środków do produkcji, czyli tzw. nożyce cen [Kata 2011b, s. 74].

Z punktu widzenia banków kredyty rolnicze charakteryzują się pewnymi cechami wpływającymi na związane z nimi ryzyko. Rolnicy często nie mają historii kredytowej i najczęściej nie prowadzą rachunkowości rolnej, co powoduje, że bankowi trudno ocenić związane z tą kategorią kredytów ryzyko [Stola 2009, s. 240].

Poza wykorzystywaniem banków jako źródeł kredytów i pożyczek, gospodarstwa domowe gromadzą również oszczędności w postaci depozytów. Formy oszczędzania zależą od preferencji gospodarstw domowych związanych z celami oszczędzania. Najczęściej wykorzystywanymi parametrami oceny atrakcyjności produktów oszczędnościowych są: stopa zwrotu, płynność, poziom ryzyka i dostępność. Również fazy życia gospodarstwa domowego wpływają na skłonność do oszczędzania gospodarstw domowych [Rytelewska, Kłopocka 2010, s. 59]. Najczęściej obserwuje się negatywne nastawienie do oszczędzania na początku cyklu życia rodzinnego, następnie pojawia się potrzeba akumulacji kapitału i gromadzenie oszczędności potrzebnych na zabezpieczenie przyszłości dzieci i własne emerytury. W ostatniej fazie cyklu życia znaczenie motywu przezornościowego wzrasta, co wynika między innymi ze świadomości wystąpienia konieczności pokrycia kosztów leczenia w przyszłości [Rytelewska, Kłopocka 2010, s. 59].

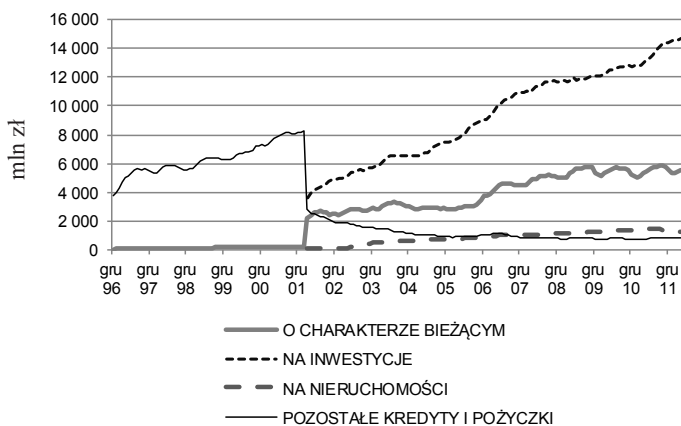
Analizując wielkość kredytów i depozytów gospodarstwa rolne, należy uwzględnić fakt, że gospodarstwo rolne łączy funkcje gospodarstwa domowego i przedsiębiorstwa produkcyjnego, co skutkuje większą relacją kredytów do depozytów niż w innych gospodarstwach domowych.

KREDYTY I DEPOZYTY ROLNIKÓW W MONETARNYCH INSTYTUCJACH FINANSOWYCH

Analizę tendencji dotyczących korzystania przez rolników indywidualnych z rynku depozytowo-kredytowego należy rozpocząć od określenia struktury kredytów i pożyczek ze względu na ich przeznaczenie (rys. 1.). Łączna wartość kredytów i pożyczek udzielonych rolnikom przez pozostałe monetarne instytucje finansowe zwiększyła się w okresie od grudnia 1996 r. do kwietnia 2012 r. z około 4 mld zł do ponad 22 mld zł (wzrost o 490% w ujęciu nominalnym).

Kredyty bankowe są trzecim, po środkach unijnych i funduszach własnych rolnika, źródłem finansowania inwestycji w rolnictwie [Kusz 2008, s. 69]. Jednak stopień wykorzystywania kredytów komercyjnych do finansowania aktywów trwałych gospodarstw rolnych w Polsce jest niższy niż średni dla Unii Europejskiej. Według danych z FADN wynosił on w latach 2004-2007 w Polsce 8,8%, a 14,2% średnio w Unii Europejskiej [Kata 2011a, s. 90].

Od marca 2002 r. poza dwiema wcześniej wyszczególnianymi kategoriami – kredytów i pożyczek o charakterze bieżącym oraz pozostałych kredytów i pożyczek – wyodrębniono dwie dodatkowe: kredyty i pożyczki na inwestycje oraz kredyty i pożyczki na nieruchomości. Zmieniono również zasady przypisywania kredytów i pożyczek do poszczególnych kategorii.

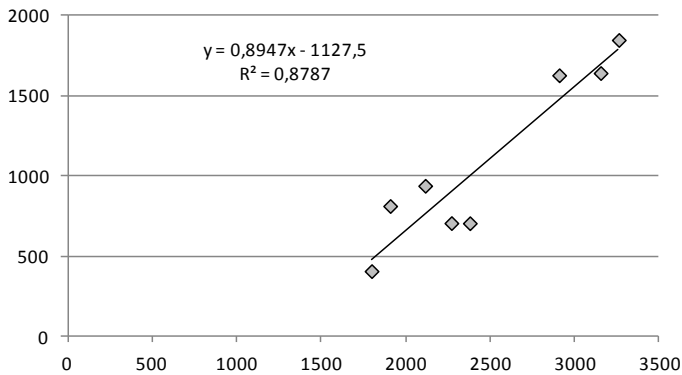
Rysunek 1. Kredyty i pożyczki udzielone rolnikom indywidualnym przez monetarne instytucje finansowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych [NBP 2012].

Od momentu zmiany klasyfikacji kredytów i pożyczek w marcu 2002 r. udział kredytów i pożyczek o charakterze bieżącym kształtował się na podobnym poziomie 23-29%. Udział kredytów na nieruchomości był niewielki, zwiększył się z 1% w marcu 2002 r. do 6-7% pod koniec badanego okresu. Specyfika działalności rolniczej powoduje, że struktura kredytów i pożyczek dla gospodarstw domowych ogółem różni się od struktury kredytów i pożyczek dla gospodarstw domowych rolników. W strukturze kredytów i pożyczek dla gospodarstw domowych ogółem dominowały kredyty i pożyczki na nieruchomości (na koniec 2011 r. 62%), kolejne miejsce zajmowały kredyty i pożyczki konsumpcyjne (26%), natomiast w strukturze kredytów i pożyczek dla rolników indywidualnych dominowały kredyty i pożyczki inwestycyjne (na koniec 2011 r. 65%), a kolejne miejsce zajmowały kredyty i pożyczki o charakterze bieżącym (25%) [NBP 2012]. Na podstawie danych zamieszczonych na rysunku 1. można stwierdzić, że wśród kredytów i pożyczek dla rolników indywidualnych dominowały kredyty i pożyczki na inwestycje. Ich udział zwiększył się z 41% w marcu 2002 r. do 66% w pierwszych miesiącach 2012 r. Wzrost udziału kredytów i pożyczek na inwestycje powinien być interpretowany jako pozytywny sygnał, gdyż to wydatki inwestycyjne generują wzrost produkcji w przyszłych okresach.

Za zwiększanie wartości kredytów inwestycyjnych dla rolników indywidualnych jest też odpowiedzialne wsparcie dla rolników poprzez kredyty preferencyjne dofinansowywane ze środków unijnych i krajowych. W 2011 r. łączna kwota zadłużenia z tytułu kredytów na inwestycje zaciągniętych przez rolników indywidualnych w monetarnych instytucjach finansowych wynosiła około 14,4 mld zł, podczas gdy kwota udzielonych tylko w 2011 r. kredytów preferencyjnych z dopłatą ARiMR sięgała 3,8 mld zł, z czego 82% stanowiły kredyty inwestycyjne [Uzig 2012, s. 422-423]. Koszt kredytu z dopłatą ARiMR jest niższy od kosztu kredytu komercyjnego, dlatego też to kredyty preferencyjne są dominującym źródłem finansowania inwestycji w rolnictwie. Udział kredytów preferencyjnych w kredytach ogółem dla rolnictwa w latach 2003-2009 kształtował się w przedziale 76-88% [Rosa 2011, s. 99-100].

Na rysunku 2. przedstawiono regresję zmiany stanu zadłużenia rolników indywidualnych w monetarnych instytucjach finansowych z tytułu kredytów inwestycyjnych względem wartości udzielonych kredytów inwestycyjnych z dopłatą ARiMR do oprocentowania.

Rysunek 2. Regresja zmiany stanu należności rolników indywidualnych wobec monetarnych instytucji finansowych z tytułu kredytów inwestycyjnych względem wartości udzielonych kredytów inwestycyjnych z dopłatą ARiMR do oprocentowania w latach 2004-2011

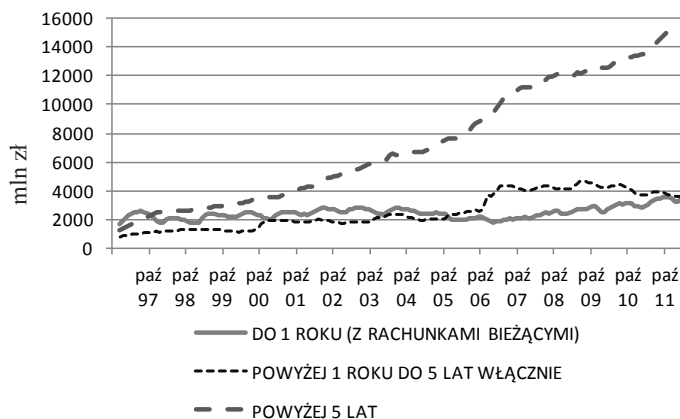
Źródło: jak na rys. 1 oraz [Sprawozdanie... 2004-2011].

Zmiana wartości udzielonych kredytów preferencyjnych o 1 mln zł powoduje zwiększenie przyrostu zadłużenia rolników indywidualnych z tytułu kredytów inwestycyjnych o 0,89 mln zł. Zmienność wartości udzielonych kredytów inwestycyjnych z dopłatami ARiMR do oprocentowania w 88% wyjaśnia zmiany przyrostów wartości zadłużenia rolników z tytułu kredytów inwestycyjnych.

Rysunek 3. przedstawia strukturę terminową kredytów i pożyczek zaciągniętych przez rolników indywidualnych w monetarnych instytucjach finansowych. W analizowanym okresie wartość bieżących (do 1 roku) kredytów i pożyczek bankowych dla rolników zwiększyła się o 108%, terminowych o terminie zapadalności od 1 roku do 5 lat zwiększyła się o 342%, a terminowych o terminie zapadalności powyżej 5 lat wzrosła niemal 12-krotnie. Rolnicy w większym stopniu wykorzystują kredyt do finansowania wydatków inwestycyjnych niż bieżącej działalności. W analizowanym okresie udział kredytów i pożyczek o terminie zapadalności do 1 roku w kredytach i pożyczkach ogółem rolników indywidualnych w bankach zmniejszył się z ponad 45% w latach 1996-1997 do niespełna 20% w latach 2006-2012. Udział kredytów i pożyczek o terminie zapadalności powyżej 1 roku do 5 lat włącznie kształtował się w badanym okresie w przedziale 16-26%. Udział kredytów i pożyczek o terminie zapadalności powyżej 5 lat zwiększył się w badanym okresie z około 35% do prawie 70% kredytów i pożyczek ogółem dla rolników indywidualnych w monetarnych instytucjach finansowych.

Wraz ze zwiększeniem wartości kredytów obserwuje się zwiększenie wartości depozytów rolników indywidualnych w monetarnych instytucjach finansowych (rys. 4.). Od grudnia 1996 r. do kwietnia 2012 r. wartość depozytów rolników w monetarnych instytucjach finansowych zwiększyła się niemal 12-krotnie, przy czym wartość depozytów terminowych wzrosła o 36%, natomiast bieżących zwiększyła się ponad 28 razy. W strukturze terminowej depozytów rolników indywidualnych w bankach można zauważyć, że udział depozytów bieżących w depozytach ogółem rolników indywidualnych w monetarnych instytucjach finansowych zwiększył się z około 35% na początku analizowanego okresu do ponad 90% na koniec badanego okresu.

Zobowiązania monetarnych instytucji finansowych wobec rolników indywidualnych w latach 1996-2000 kształtowały się na poziomie 500-700 mln zł. Niewielkie ich zwiększenie

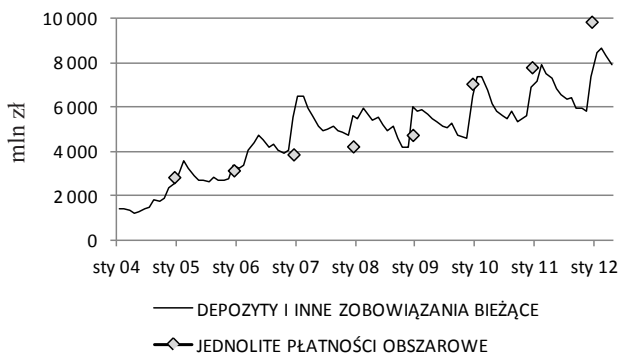

Rysunek 3. Kredyty i pożyczki dla rolników indywidualnych według terminu zapadalności
Źródło: jak na rys. 1.

zaobserwowano w 2003 r., co miało związek z funkcjonowaniem programu SAPARD, którego wdrażanie w Polsce rozpoczęło się w lipcu 2002 r. [SAPARD 2012]. Dalsze zwiększenie wartości środków finansowych na rachunkach rolników indywidualnych w bankach miało miejsce w 2004 r. i było związane z otrzymaniem przez rolników w Polsce środków z Unii Europejskiej. Polscy rolnicy korzystają z systemu dopłat bezpośrednich od 2004 r. Wartość płatności obszarowych dla rolników w Polsce wzrastała corocznie od 25% (w 2004 r.), 30%, 35%, 40%, 50%, 60%, 70%, 80%, 90%, do 100% (w 2013 r.) poziomu płatności stosowanych w Unii Europejskiej na dzień 30 kwietnia 2004 r. [Dz.U. 2008.170.1051]. Płatności bezpośrednie są oddzielone od wielkości produkcji rolnej, dzięki czemu rolnicy dostosowują jej wielkość do rzeczywistego zapotrzebowania rynku, nie kierując się wysokością płatności bezpośrednich [Pizło 2011, s. 174]. Wyniki badań [Roe i in. 2008] pokazują, że o ile w krótkim okresie płatności bezpośrednie przyczyniają się do wzrostu produkcji rolniczej poprzez zwiększenie wykorzystania pracy, o tyle w długim czasie powodują jedynie wzrost ceny ziemi.

Rysunek 4. Depozyty rolników indywidualnych w monetarnych instytucjach finansowych
Źródło: jak na rys. 1.

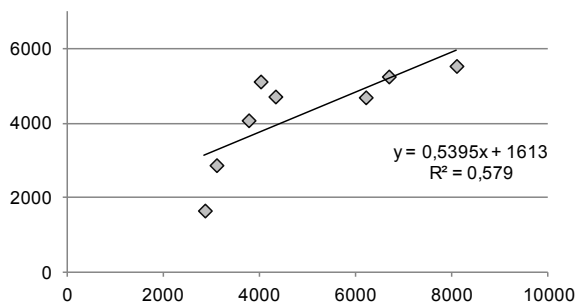
Rysunek 5. Jednolite płatności obszarowe a depozyty bieżące rolników indywidualnych w monetarnych instytucjach finansowych

Źródło: jak na rys. 1. oraz [Zrealizowane... 2012].

Wśród płatności bezpośrednich dominują płatności obszarowe. W 2011 r. udział płatności obszarowych w płatnościach bezpośrednich stanowił 93%, natomiast udział jednolitej płatności obszarowej w płatnościach bezpośrednich 62% [Sprawozdanie... 2004-2011]. Na rysunku 5. zestawiono kwotę zrealizowanych płatności w ramach jednolitych płatności obszarowych z wartością depozytów bieżących rolników indywidualnych w monetarnych instytucjach finansowych.

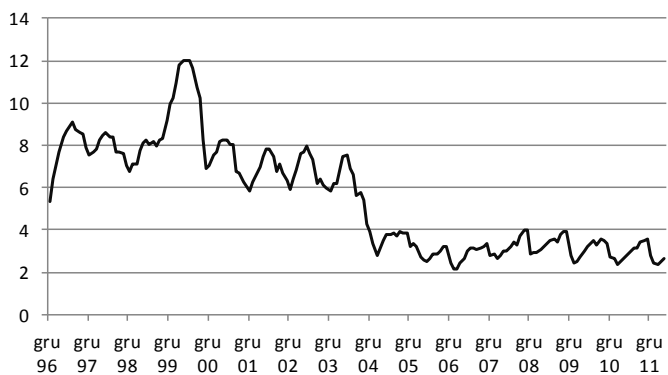
Wartość depozytów bieżących rolników indywidualnych w monetarnych instytucjach finansowych zwiększa się wraz ze wzrostem kwoty zrealizowanych jednolitych płatności obszarowych. W latach 2004-2011 średnioroczna wartość tych depozytów zwiększyła się z 1,6 mld zł do poziomu 6,7 mld zł. Obserwowano sezonowe zmiany wysokości depozytów bieżących rolników w bankach, co związane jest z terminami płatności dokonywanych na rzecz rolników przez ARiMR, które mają miejsce od 1 grudnia do 30 czerwca roku następującego po roku, w którym został złożony wniosek o przyznanie płatności [Ogólne... 2012]. Zbadano również zależność wysokości średniorocznych depozytów bieżących rolników indywidualnych w monetarnych instytucjach finansowych od wysokości płatności obszarowych w ujęciu realnym (rys. 6.). Zwiększenie jednolitych płatności obszarowych o 1 zł powoduje wzrost wartości średniorocznych depozytów rolników indywidualnych w bankach o 0,54 zł w ujęciu realnym. Zmienność wartości jednolitych płatności obszarowych w 58% wyjaśnia zmienność wartości depozytów rolników indywidualnych w monetarnych instytucjach finansowych. Można zatem stwierdzić, że płatności bezpośrednie (w tym płatności obszarowe) znacznie zwiększają wartość depozytów w bankach i poprawiają płynność finansową gospodarstw rolnych.

Zmiany wartości kredytów i depozytów rolników indywidualnych wpływają na zmianę relacji wartości kredytów do depozytów (rys. 7.). Relacja kredytów i pożyczek zaciągniętych przez rolników indywidualnych w pozostałych monetarnych instytucjach finansowych do depozytów maksymalnie wynosiła 12 (czerwiec 2000 r.). Relacja ta obniżyła się po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, co było związane ze zwiększeniem wartości depozytów rolników. Wartość depozytów w latach 1996-2003 stanowiła 8-19% wartości kredytów, podczas gdy po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej relacja ta zawierała się w przedziale 25-42%.

Rysunek 6. Regresja wysokości średniorocznych depozytów bieżących rolników indywidualnych od wysokości płatności obszarowych w ujęciu realnym

Źródło: jak na rys. 5.

Rysunek 7. Relacja wartości kredytów do depozytów rolników indywidualnych

Źródło: jak na rys. 1.

PODSUMOWANIE

Na podstawie przeprowadzonych badań można wskazać następujące tendencje zmian w zakresie korzystania z rynku depozytowo-kredytowego przez rolników indywidualnych w Polsce w okresie od grudnia 1996 r. do kwietnia 2012 r.

1. Wartość kredytów i pożyczek udzielonych rolnikom indywidualnym przez pozostałe monetarne instytucje finansowe wzrosła w badanym okresie o 490%, w ich strukturze dominowały kredyty i pożyczki inwestycyjne (66%), a kolejne miejsce zajmowały kredyty i pożyczki o charakterze bieżącym (25%).
2. W strukturze terminowej kredytów i pożyczek dla rolników indywidualnych dominowały kredyty i pożyczki długoterminowe, o terminie zapadalności powyżej 5 lat, których udział zwiększył się w badanym okresie z 35 do 70%.
3. Występuje istotna zależność pomiędzy wartością dopłat z tytułu jednolitej płatności obszarowej a wartością depozytów rolników indywidualnych w monetarnych instytucjach finansowych.
4. Udowodniono również istotną zależność pomiędzy wartością udzielonych kredytów preferencyjnych a zmianą stanu zadłużenia rolników indywidualnych z tytułu kredytów inwestycyjnych.

5. W analizowanym okresie wartość depozytów rolników indywidualnych w pozostałych monetarnych instytucjach finansowych zwiększyła się 12-krotnie, co było spowodowane wzrostem wartości depozytów i innych zobowiązań bieżących. Duży napływ środków finansowych na rachunki rolników indywidualnych w bankach wynikał z otrzymywanej przez polskich rolników pomocy w ramach WPR.
 6. Znaczne zwiększenie wartości depozytów rolników indywidualnych w bankach po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej przyczyniło się do zwiększenia relacji depozytów do kredytów z prawie 20% przed 2004 r. do 25-42% w okresie po akcesji.
- Podsumowując, rolnicy indywidualni w Polsce coraz intensywniej korzystają z rynku depozytowo-kredytowego, do czego z pewnością przyczyniły się środki przeznaczane przez Unię Europejską. Zwiększenie intensywności korzystania przez rolników indywidualnych w Polsce z rynku depozytowo-kredytowego jest zjawiskiem korzystnym, gdyż determinuje możliwość rozwoju gospodarczego w rolnictwie.

LITERATURA

- Butler A., Cornaggia J. 2011: *Does access to external finance improve productivity? Evidence from a natural experiment*, „Journal of Financial Economics”, Vol. 99, Issue 1, s. 184-203.
- Daniłowska A. 2005: *Mikroekonomiczne determinanty zaciągania kredytów przez gospodarstwa indywidualne w Polsce*, „Roczniki Naukowe SERiA”, t. VII, z. 4, s. 91-95.
- Daniłowska A. 2007: *Poziom, zróżnicowanie oraz uwarunkowania kosztów transakcyjnych kredytów i pożyczek rolniczych*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Daniłowska A. 2008: *Macroeconomic determinants of agricultural preferential investment credits in Poland*, 12th Congress of the European Association of Agricultural Economists – EAAE 2008, <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/44046/2/349.pdf>
- Hall R. E. 1978: *Stochastic Implications of the Life Cycle-Permanent Income Hypothesis: Theory and Evidence*, „Journal of Political Economy”, vol. 86, no. 6, s. 971-987.
- Kata R. 2011a: *Korzystanie z usług bankowych przez rolników indywidualnych w Polsce*, „Journal of Agribusiness and Rural Development”, 4(22), s. 87-99.
- Kata R. 2011b: *Wpływ polityki fiskalnej i monetarnej na zadłużenie gospodarstw rolnych w Polsce*, „Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G”, t. 98, z. 3, s. 73-83.
- KNF 2012: *Dane o rynku*, http://www.knf.gov.pl/opracowania/sector_bankowy/index.html, dostęp dnia 22.06.2012.
- Kołodziej E., Wesołowski G. 2011: *Zdolność kredytowa gospodarstwa rolniczego – aspekty teoretyczne i praktyczne*, „Roczniki Naukowe SERiA”, t. XIII, z. 2, s. 210-215.
- Kozak S. 2011: *Zadłużenie gospodarstw domowych w UE-15 I nowych państwach członkowskich UE w latach 2001-2010*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Polityki Europejskie, Finanse i Marketing”, nr 6 (55), s. 44-56.
- Kusz D. 2008: *Finansowanie działalności inwestycyjnej w wybranych gospodarstwach rolniczych Podkarpacia*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, nr 66, s. 63-72.
- Mądra M. 2011: *Źródła finansowania a strumienie przepływów pieniężnych w towarowych gospodarstwach rolniczych*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, nr 89, s. 17-35.
- NBP 2012: *Należności i zobowiązania monetarnych instytucji finansowych i banków*, http://www.nbp.pl/home.aspx?f=/statystyka/pieniężna_i_bankowa/na_l_zobow.html, dostęp dnia 20.06.2012.
- Ofiarski Z. 2008: *Prawo bankowe*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- Ogólne zasady wypłaty płatności*, <http://www.arimr.gov.pl/pomoc-unijna/platnosci-bezposrednie/ogolne-zasady-wypłaty-płatności.html>, dostęp dnia 01.09.2012.
- Pizło W. 2011: *Gospodarowanie w sadownictwie Grójca i Warki: region, klastry, gospodarstwa sadownicze. Część pierwsza*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Pońsko P. 2010: *Konsumpcja, spowolnienie gospodarcze i awersja do strat*, „Bank i Kredyt” 41(2).

- Roe T., Somwaru A., Diao X. 2008: *Do direct payments have intertemporal effects on U.S. agriculture?*, <http://faculty.apec.umn.edu/troe/documents/DirectPayments.pdf>
- Rosa A. *Kredyty preferencyjne jako forma finansowania działalności rolniczej w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, nr 91, s. 97-106.
- Rytelewska G., Kłopocka A. 2010: *Wpływ czynników demograficznych na poziom i strukturę oszczędności gospodarstw domowych w Polsce*, „Bank i Kredyt”, nr 41(1), s. 57-80.
- SAPARD, www.arimr.gov.pl/pomoc-unijna-i-krajowa/inne-formy-pomocy/sapard.html, dostęp dnia 10.08.2012.
- Siudek T. 2008: *Wpływ kredytów rolniczych udzielanych przez banki spółdzielcze na rozwój rolnictwa w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, nr 66, s. 37-48.
- Sołoma A. 2009: *Banki w roli multiplikatorów rozwoju najuboższych regionów Unii Europejskiej, Niektóre konstatacje z badań w regionie warmińsko-mazurskim*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Polityki Europejskie, Finanse i Marketing”, nr 1(50), s. 227-238.
- Sprawozdanie z działalności Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, 2004-2011*, Warszawa.
- Stola E. 2009: *Kredytowanie rolnictwa a poziom ryzyka bankowego*, „Roczniki Naukowe SERiA”, t. XI, z. 2, s. 240-244.
- Ustawa z dnia 26 stycznia 2007 r. o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego* (Dz.U. 2008.170.1051, z późn. zm.).
- Utzig M. 2012: *Tendencje zmian oraz struktura kredytów i pożyczek dla rolników indywidualnych*, „Roczniki Naukowe SERiA”, t. XIV, z. 3, z. 420-424.
- Zrealizowane płatności obszarowe*, ARiMR, http://www.arimr.gov.pl/uploads/media/19092012_Platn_bezp.7-13_02.pdf, dostęp dnia 01.09.2012.

Monika Utzig

THE USE OF DEPOSIT AND LOAN MARKET BY FARMERS IN POLAND

Summary

In the paper, an analysis of the use of the deposit and loan market by farmers in Poland is presented. Changes in structure and level of farmer loans and deposits in monetary financial institutions in the span of 1996-2012 are presented. The value of loans as well as deposits of farmers has increased in conjunction with the inflow of financing from the European Union. In the structure of farmer loans, investment loans predominate whilst in the deposit structure the share of current deposits is the largest.

Adres do korespondencji:

dr Monika Utzig

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej

ul. Nowoursynowska 166

02-787 Warszawa

e-mail: monika_utzig@sggw.pl